

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI 10.31558/2519-2949.2020.4.11

УДК 327.72(4+5)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1108-2369>

Артеменко Р. О., Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ВИКЛИК ЄДНОСТІ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОШУК ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

Останніми роками Європейський Союз стикається з рядом серйозних проблем. У розпал міграційної кризи 2016 року експерти прогнозували можливість розпаду ЄС через неузгодженість позицій країн-членів, або збереження Євросоюзу лише як формальної інституції. У 2020 році пандемія COVID-19 стала значним викликом для всієї системи міжнародних відносин. Для ЄС критичним є питання пошуку подолання кризи у світі, що переживає COVID-19, на тлі зростання національних автономізмів у ряді держав. В цій статті увагу зосереджено на дослідженні впливу епідемії коронавірусу COVID-19 на вироблення спільної антикризової політики Європейського Союзу. Пандемія коронавірусу занурила економіку ЄС у глибоку кризу, безпрецедентну для мирного часу. Криза стала одним з найсерйозніших викликів для єдності ЄС за всю історію його існування. В статті робиться спроба аналізу ефективності взаємодії європейських інституцій задля подолання кризових явищ та збереження єдності ЄС. З'ясовано, що через недостатню координацію дій країн-членів ЄС на початку пандемії спостерігалися безсистемні засоби національного реагування на проблему і, як наслідок, у ряді країн-членів спільноти набули поширення євроскептичні та націоналістичні настрої, що могло істотно вплинути на подальші перспективи розвитку Євросоюзу. Звертається увага на політичну спроможність ЄС діяти спільно та ухвалювати консенсусні рішення. У статті наголошується, що масштаб проблем, спричинених коронавірусною кризою, на сьогодні остаточно не визначений, оскільки криза триває, і віддалені її наслідки для майбутнього євроспільноти можуть бути серйознішими, ніж це прогнозується нині. Розглядаються можливі тенденції подальшого розвитку Євросоюзу в посткризовий період.

Ключові слова: Європейський Союз, пандемія, коронавірус, європейська солідарність, інтеграція, ефективність, криза, консенсус.

Постановка проблеми. 1990-і та початок 2000-х років на європейському континенті був відзначений швидкими процесами розширення і поглиблення євроінтеграції. Було успішно сформовано економічний і валютний союзи, запроваджено єдину європейську валюту – євро. Спостерігався масштабний процес територіального розширення ЄС. Інтеграція Євросоюзу стала більш потужною, ніж у будь-якому іншому об'єднанні держав. Все це давало підстави вважати ЄС зразком економічної і політичної інтеграції та вирішення нагальних соціальних питань. Але в останнє десятиріччя спостерігаємо цілий ряд серйозних проблем ЄС, що спричинили потужний і тривалий шлейф соціально-економічної дестабілізації з далекосяжними політичними і соціальними наслідками.

Серйозна фінансово – економічна криза 2008-2009 рр., що перетворилася у 2010 році на кризу в зоні євро, масштабна міграційна криза 2015-2017 рр. спричинили декілька руйнівних тенденцій – падіння рівня довіри до загальноєвропейських інституцій, кризу довіри до національних урядів, сформованих єврооптимістами, посилення націоналістичних та популістських партій на тлі падіння соціальних стандартів, потужні інформаційні атаки, спрямовані проти єдності ЄС. Значним потрясінням для ЄС став розтягнений у часі (2016-2020 рр) вихід Сполученого Королівства з Євросоюзу.

Останнім найбільшим викликом для єдності ЄС, його політичної та економічної стабільності стала пандемія коронавірусу COVID-19, що спалахнула в кінці 2019 р. в Китаї і на початку 2020 р.

швидко поширилася світом. Пандемія викликала безпрецедентні економічні та соціальні проблеми в країнах ЄС, вирішення яких потребує консолідованих зусиль всіх держав-членів. Від ефективності заходів, що вживаються, прямо залежить майбутнє європейського проекту, його стійкість та стабільність.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання впливу кризових явищ останнього десятиріччя на Європейський Союз знаходяться в центрі уваги науковців у світі та в Україні, оскільки ЄС виступає одним з наймогутніших гравців на міжнародній арені. Події, що відбуваються в середині ЄС, істотно впливають на ситуацію на теренах всієї Європи та у світі в цілому. Оскільки Україна конституційно закріпила євроінтеграцію як основний зовнішньополітичний напрямок свого розвитку, процеси, що відбуваються в Євросоюзі, повинні ретельно досліджуватися, зважаючи на всі можливі варіанти розвитку ситуації в євроспільноті. Питання, пов'язані з проблемами інтеграції всередині ЄС, розглядаються в роботах цілого ряду вітчизняних дослідників. Слід відзначити праці В. Сіденка, (кризові явища у розвитку інтеграційних процесів в ЄС та інструменти їх подолання); Л. Корнійчук досліджує проблеми реформування Євросоюзу. В. Баштанник розглядає проблеми формування наддержавних механізмів Євросоюзу; цікаві погляди на інтеграційні процеси ЄС та загрозу його дезінтеграції висловлює Дж. Сорос [14] основні проблеми Європи та можливі сценарії її майбутнього аналізує болгарський політолог І. Крастев [7] Значним внеском у розробку даної тематики є праці американських науковців Т. Беринда [17], С. Гілмана [19], нідерландського дослідника Х. Воллаарда [18] та багатьох інших.

Вплив пандемії коронавірусу на ситуацію в Євросоюзі та можливі шляхи подолання викликаних нею кризових явищ лише нещодавно стали темою спеціальних наукових досліджень, оскільки пандемія триває і ситуація перебуває в процесі розвитку. Наявна нині інформація дозволяє робити лише попередні висновки, що випливають з поточної ситуації. Проблема реактування окремих європейських держав та загальноєвропейських інституцій на COVID-19 присвячують свої роботи такі зарубіжні дослідники, як М. Емерсон [1; 2], Д. Сорос [13] та ін. Перші спроби вивчення проблем Євросоюзу, викликаних ситуацією з коронавірусом, зроблено українськими науковцями, серед яких можна назвати А. Амеліна, О. Соскіна [15], В. Омеляненка [12], С. Корсунського [6]. Довгострокові наслідки кризи, викликані коронавірусом та масштаби вірогідної трансформації Євросоюзу, системний аналіз подій, що відбуваються нині стане можливим лише після завершення пандемії COVID-19.

Тому автор, на підставі довідкових матеріалів Європейської Комісії та Європейського Парламенту, даних соціологічних досліджень в європейських країнах, а також матеріалів, наданих для публічного доступу європейськими та українськими експертами, визначає основними **завданнями** – проаналізувати основні поточні заходи, що вживає ЄС для подолання наслідків пандемії COVID-19 та розглянути вплив викликаних нею кризових явищ на інтеграційні процеси на теренах Європейського Союзу; з'ясувати, наскільки заходи, що вживаються загальноєвропейськими інституціями, здатні задовільнити країни ЄС з різним економічним потенціалом та чи спроможна неминуха економічна рецесія, викликана пандемією COVID-19, посилити популярність правих націоналістичних сил, які виступають за зменшення ступеню інтеграції та ставлять питання про ефективність спільної економічної політики Євросоюзу.

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19, що розпочалася у Китаї наприкінці 2019 року, швидко захопила у свою орбіту європейський континент. Вже в кінці січня – на початку лютого 2020 р. коронавірус поширився на території Німеччини, Італії, Іспанії, Франції. Зона його циркуляції стрімко розросталася. Не чекаючи на рішення ЄК, Чехія, Угорщина, Австрія та низка інших країн закрили свої кордони. 16.03.2020 голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляйєн повідомила про закриття території Шенгенської зони з метою захисту людей від поширення вірусу. Одна за одною європейські країни почали вводити суворий карантин на своїй території, закриваючи кордони для сусідів та для решти світу. Це дало можливість зменшити темпи поширення інфекції, але і водночас стримало євроінтеграційні процеси, не даючи змоги працювати спільному ринку.

Спалах коронавірусу виступив каталізатором економічної кризи у світі, загальмувавши розвиток світової економіки, у тому числі економіки ЄС. Економіка Євросоюзу, яка і без того зазнала відчутних втрат через торговий конфлікт між Китаєм і США – за останній квартал 2019 року зростання ВВП ЄС сповільнилося до 0,1 % – опинилася на межі рецесії.[9] Через пандемію перед ЄС вкотре постало питання його життєздатності та можливості спільними зусиллями подолати чергову серйозну кризу. Ще у 2016 році, в період розвитку міграційної кризи в ЄС, багато експертів висловлювали думку про те, що Євросоюз увійшов у глибоку кризу і, ймовірно, збережеться як формальна інституція.

«У середземноморській Європі й таких країн, як Німеччина чи Австрія зовсім різні поведінка і потреби. Немає єдиної політики, яка би підходила усій Європі. Це з самого початку було головною проблемою, але тепер наближається переломний момент», – прогнозували експерти американської приватної розвідувально-аналітичної компанії Stratfor [11].

На початку 2020 року служба досліджень Європейського парламенту опублікувала документ про 10 викликів, на які ЄС варто звернути увагу в цьому році. Серед них, зокрема, були зазначені демографічно-соціальні, безпекові питання, економічно-фінансові, міграційні, питання сусідства, тощо. [22]. На той час перед ЄС ще не стояло питання кризи, спричиненої COVID-19, яка, як з'ясувалося, стало головною кризою 2020 року. За декілька місяців ситуація кардинально змінилася. Прем'єр-міністр Італії Джузеппе Конте назвав боротьбу з коронавірусом найбільшим викликом для Європи з часів Другої світової війни. Аналогічні думки висловлювали канцлер Німеччини А. Меркель та президент Франції Е. Макрон [12]. У період найбільшого сплеску захворюваності у ряді країн ЄС перед державами-членами постало питання – чи залишиться Євросоюз у цій ситуації важливою силою у врегулюванні наслідків пандемії, чи кожна країна мусить у важкі часи розраховувати передовсім на себе.

З часів кризи євро 2010 року та міграційної кризи в ЄС відчутна криза легітимності європейських інституцій. Нідерландський науковець Луук ван Мідделаар наводить дані про те, що за 40 років з часів створення Євросоюзу скепсис щодо переваг європейського проекту ще ніколи не був таким поширеним. На це звертали увагу у 2016 році аналітики служби вивчення громадської думки «Євробарометр» [8, с.45]. Майбутнє ЄС з тих часів постійно ставилося під сумнів. Пандемія коронавірусу може стати черговою хвилею атаки на європейську єдність. В час боротьби з загрозою COVID-19 деякі країни вже відчули недостатню солідарність. Першою з них стала Італія, яка з початку пандемії зверталася до Брюсселя з проханням активувати механізм цивільного захисту ЄС – систему з надання оперативної допомоги при надзвичайних ситуацій для отримання відповідного медичного обладнання. Незважаючи на заклик Єврокомісії до інших членів ЄС відгукнутися на це прохання, на жаль, жодна країна Союзу, попри невелику кількість хворих на той момент, не надала Італії допомоги. Вже згодом потрібне обладнання та засоби індивідуального захисту надала Німеччина. На адресу Єврокомісії лунало багато закидів у бездіяльності. Але вважати, що ЄК зовсім не вживала належних заходів, не є справедливим. Швидко організувати роботу для спільного реагування за місяць було надзвичайно важко, потрібен був час для оцінки рівня загрози перед тим, як виробити спільні позиції. Одразу впоратися з динамічними питаннями бюрократичні структури ЄС не могли. Тому зрозуміло, що кожна країна на початку епідемії намагалася боротися з коронавірусом самотужки, в залежності від ефективності своїх державних інституцій та системи охорони здоров'я.

На думку автора, реагування Єврокомісії на виклики відбулося достатньо рішуче і не так повільно, як завжди. Вже 13 березня інституції ЄС змогли представити ряд ініціатив щодо протидії пандемії. Одним з цих заходів стало збереження працюючого спільного ринку. Для цього були введені чіткі правила для перетину кордону вантажними автомобілями для грузоперевезень, фахівцями та сезонними працівниками, що перетинають кордони для роботи. Також Єврокомісія ініціювала централізоване держзамовлення для промисловості, потрібне для забезпечення населення засобами дезінфекції та гігієни. Було прийнято рішення про створення загальноєвропейського запасу медичних матеріалів для передачі їх туди, де вони найбільш необхідні. Основні витрати на ці матеріали взяла на себе Єврокомісія (до 90%). Країнам було дозволено змінювати межі дефіциту бюджету для швидкого реагування на виклики. Євроінституції (Європарламент, Єврокомісія, Європейська Рада) терміново затвердили законодавство, яке дозволяє країнам-членам надавати допомогу цілим секторам економіки. За пропозицією ЄК Європада виділила 37 млрд євро для національних урядів за рахунок перерозподілу структурних фондів та фондів розвитку [10].

Уряди кожної з країн ЄС вжили серйозних антикризових заходів на національному рівні. Так, Німеччина виділила додатково з бюджету 156 млрд євро (4,39% ВВП), надала держгарантії для позик підприємствам у розмірі 825 млрд євро (бл. 25% ВВП); Франція – 45 млрд євро (близько 2% ВВП) на покриття витрат охорони здоров'я, підтримку доходів населення та малого і середнього бізнесу; Італія – 25 млрд євро (1,4% ВВП). Іспанія – додатковий бюджет у розмірі 13,9 млрд євро (бл. 1% ВВП); Бельгія – близько 10 млрд євро, що складає 2% ВВП на сферу охорони здоров'я, безробітних та самозайнятих. Ще 50 млрд євро виділили на гарантії банківських позик компаніям, що складає близько 10% ВВП країни. У більшості країн ЄС обсяг антикризових програм знаходиться в діапазоні від 1 до 2% ВВП [2]. Незважаючи на такі безпрецедентні витрати національних урядів, в державах-членах ЄС існувало розуміння недостатності цих заходів і необхідності потужної підтримки

на загальноєвропейському рівні. М. Емерсон, асоційований старший науковий дослідник Центру європейських політичних досліджень (CEPS), вважає, що пандемія поставила перед ЄС проблему екзистенційного вибору. «Урядам країн-членів треба було прийняти рішення про механізми фінансування виходу з економічної кризи, спричиненої вірусом. Проте від цього рішення значною мірою залежатиме майбутнє ЄС. Увесь світ стежив за тим, чи ризикне ЄС піти на крок, який означатиме перехід на новий рівень інтеграції. Або навпаки – відмовиться від принципів європейської солідарності» [1]. Рішення було прийнято міністрами фінансів країн ЄС 10 квітня 2020 року. Ним були передбачені три заходи на загальну суму 540 млрд євро, або бл. 3,6% ВВП ЄС:

- Європейський стабілізаційний механізм має бути застосований для країн єврозони на суму до 240 млрд євро для подолання наслідків шкоди, спричиненої коронавірусом;
- Європейський інвестиційний банк збільшить на 200 млрд. євро позики на підтримку малих та середніх підприємств;
- Європейська комісія зробить позики на суму до 100 млрд євро для держав членів, яким потрібна підтримка їхніх заходів на ринку праці [1].

Найжорстокіші протиріччя між країнами ЄС викликала проблема випуску так званих «коронабондів», тобто спільних державних облігацій країн єврозони. Ця суперечка іде вже 10 років, з часів боргової кризи у євразоні, коли гроші від розміщення бондів планували виділити Греції та іншим країнам, що стояли на межі платоспроможності. Тоді ідея не була підтримана. Нині, в умовах пандемії, вона виникла знову. Випуск спільних боргових паперів підтримали 9 країн єврозони – Бельгія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Португалія, Словенія, Франція. Суть пропозиції в тому, що позичальником мав би бути ЄС, який відповідав би за погашення боргу, а не окремі країни. Проти рішуче виступили інші країни, в першу чергу Нідерланди та Німеччина, які не були готові надавати гроші своїх платників податків на обслуговування спільного боргу [16]. Адже немає жодних гарантій, що через деякий час, коли коронабонди потрібно буде погашати, не виявиться країн, які відмовляться сплачувати цей борг (припустимо, через прихід до влади популістів, що обіцяли це своїм виборцям). В такому випадку повертати борг за ці країни доведеться всім іншим, аби не допустити дефолту.

Не можна не погодитися з думкою Луука ван Мідделаара про існуючу в ЄС вимушену солідарність, про яку він пише, що «фактична солідарність, зумовлена валютною та фінансовою взаємозалежністю країн єврозони, не супроводжувалася автоматично щирим відчуттям солідарності... поки національні парламенти зберігають контроль за виплатами, суперечки можуть спалахнути знов у будь-який момент. Потенційно це може призвести до ще більшого сум'яття» [8, с.403]. У випадку фінансових витрат, вважає аналітик, порушується національне «ми», «... позаяк в кінцевому підсумку саме «ми» окремої держави в межах спільноти мусить заплатити за «них», або поділитися з «ними» – ніколи не доходячи до формування всеосяжного європейського «ми». Громадянам різних країн Європи все ще важко усвідомити спільну політичну та історичну реальність, фінансові справи навряд чи сформулюють відчуття єдиної спільноти. Вони просто створять розлючену тисняву біля каси» [8, с. 406]. Ця цитата стосується кризи євро, але, на думку автора, вона чудово відображає нинішню ситуацію в Євросоюзі у зв'язку з кризою COVID-19.

Нині очевидно, що пандемія коронавірусу – це чудова нагода проявити європейську солідарність. Як повідомляє DW, ряд німецьких економістів, які виступали проти євробондів, змінили позицію і вважають, що «один трильйон євро був би переконливим сигналом згуртованості Європи в момент кризи». Глава інституту Німецької економіки в Кельні М. Хюттер вважає коронабонди «лакмусовим папірцем європейської солідарності». Експерт переконаний, що допомога слабшим конче необхідна, інакше, за його оцінкою, розпад ЄС стане невідворотним [16]. Ідея випуску коронабондів наразі підтримана не була, замість неї країни ЄС дійшли згоди щодо створення нового Фонду відновлення для боротьби з наслідками епідемії. Слід зазначити, що кошти цього Фонду мають бути спрямовані тільки для протидії шкоди, завданої економіці та суспільствам вірусом COVID-19. М. Емерсон повідомив, що домовленість застосувати Європейський стабілізаційний механізм, широкомасштабні операції ЄК та Європейського інвестиційного банку означають, що для ЄС, як позичальника, існує ступінь ефективної взаємності. «Отже, це компроміс на поточний момент. Екзистенційній кризі запобігли», – наголосив М. Емерсон [1].

Ініціативи ЄС спрямовані на збереження цілісності єдиного ринку Євросоюзу, наданні підтримки громадянам та підприємствам ЄС, визначенні заходів оперативного реагування для підтримки стабільності й солідарності держав-членів. Європейський керівник EurasiaGroup (організація, що займається політичним кризовим консалтингом) М. Рахман зауважує, що досягнуті домовленості

будуть дієвими лише в короткостроковій перспективі, бо ступінь виснаженості економіки в підсумку може виявитися набагато серйознішим, ніж прогнозується зараз [3].

21 липня 2020 року лідери ЄС після одного з найдовших самітів погодили спеціальний план порятунку економіки Євросоюзу після кризи, спричиненої пандемією коронавірусу. Європейські лідери довго і важко йшли до подальших спільних рішень, але компромісу було досягнуто. Погоджено план порятунку економіки «наступне покоління ЄС». Обсяг плану сягнув 750 млрд євро. Більшу частину фінансування взяла на себе програма Фонд відновлення та стійкості обсягом до 672,5 млрд євро, з яких позики складуть 360 млрд, а гранти – 312 млрд євро. Основними показниками для надання допомоги є ВВП на душу населення та рівень безробіття між 2015 та 2019 роками. Досягнутий компроміс став перемогою А.Меркель і Е.Макрона, які виступили з ініціативою Фонду допомоги. Задоволена домовленостями й Італія, яка найбільше постраждала від COVID, а тепер отримає найбільшу допомогу. Австрія, Данія, Нідерланди та Швеція, які критикували план, добилися зменшення свого внеску. «Ми це зробили! Європа сильна, Європа об'єднана», – заявив президент Європейської ради Ш. Мішель. ЄС довів, що залишається єдиним цілим, і що країни, які менше постраждали від пандемії, готові допомогти тим, кому пощастило менше. Вже у жовтні перші три країни отримали 17 млрд євро з фонду ЄС. Італія отримала 10 млрд з запланованих 27,4 млрд, Іспанія – 6 млрд (з 21,3), Польща – 1 млрд (з 11,2). Ці виплати були здійснені із суми 540 млрд євро погоджених у квітні для захисту робітників, підприємств і держав. «Це чітко демонструє солідарність Європи з громадянами Іспанії, Італії, Польщі, які постраждали від цієї кризи», – підкреслила президент ЄК Урсула фон дер Ляйен [5].

10 листопада представники Європарламенту і урядів країн ЄС погодили деталі бюджету ЄС на 2021-2027 рр. Витрати на гуманітарну політику були збільшені на 16 млрд євро в порівнянні з липневими домовленостями. Правда депутати від ЄП поки не погоджуються затверджувати цей бюджет через скорочення у деяких сферах та, скоріш за все, компромісу буде досягнуто [4].

Отже, масштаб проблеми, що нині постала перед Європою, на сьогодні оцінити вкрай важко. Реакція ЄС на кризу має велике значення для майбутнього спільноти. Аналітики німецького банку Berenberg заявили, що лідери ЄС повинні вживати всіх можливих заходів задля реагування на кризу. «За оптимістичного сценарію пам'ятають про те, якими зусиллями давалися всі ці стримувальні заходи, зітреться, а громадяни ЄС пам'ятатимуть про те, як країни допомагали одна одній. У гіршому випадку зволікання лідерів Євросоюзу може підірвати політичні основи організації, як такої», – заявили експерти [3]. На думку мільярдера і філантропа Сороса, ЄС загрожує розпад через пандемію, якщо євроспільнота не випустить безстрокові облігації для допомоги слабким членам, бо збитки для економіки ЄС набагато серйозніші, ніж видається. Загрозу розпаду Союзу Сорос вважає не теоретичною можливістю, а трагічною реальністю [13]. Д. Сорос не самотній у своїх прогнозах. Багато політичних експертів прогнозують серйозні проблеми для ЄС після закінчення кризи, адже в умовах пандемії у багатьох країнах світу посилюються позиції прихильників економічного націоналізму, зміцнилася роль держав в соціальних та економічних процесах.

Разом із тим, дуже цікавим фактом для Євросоюзу є те, що праві популісти та євроскептики не змогли у цей період посилити свої позиції. [13; 20; 22]. Аналізуючи дані соціологічних опитувань в Італії та Франції, де праві традиційно достатньо популярні, автор робить висновок про те, що ці політичні сили не змогли досягти того рівня підтримки, на який розраховували. Занадто очевидним для європейських народів виявився той факт, що без допомоги євроспільноти подолати кризу було б набагато складніше.

Не викликає сумніву, що коли пандемія піде на спад і буде оголошено про її завершення, європейські інституції проаналізують уроки, які надав Євросоюзу COVID-19. Очікується, що ЄС розпочне широку дискусію про поглиблення інтеграції у соціальній сфері, зокрема, у галузі охорони здоров'я, бо на сьогодні ці питання знаходяться у віданні виключно національних урядів. Вже зараз помітні тенденції, які демонструють рух країн у цій сфері в одному напрямку.

Цілком можливо, що серйозні кроки щодо спільної соціальної політики не забаряться, і це буде черговим ступенем посилення інтеграції ЄС після економічного і політичного спаду, і ми станемо свідками не розпаду, а зміцнення Європейського Союзу. Але стверджувати це напевно на теперішньому часовому відрізку не візьметься, мабуть, ніхто. Згадуваний Луук ван Міделлаар, аналізуючи можливі майбутні шляхи розвитку ЄС, писав наступне: «Великі події та кризи щоразу розбивають закритий горизонт очікування... Так вони руйнують ілюзію, що всі головні риси майбутнього начебто визначено. Але це не має нас дивувати: адже історична реальність за самою своєю суттю є непередбачуваною. Ненавмисні наслідки людських дій, неочікувані ланцюгові реакції,

поспішні рішення – все це робить майбутнє нескінченно непевним. Жодний план і жодна угода не можуть передбачити всієї креативності історії, не кажучи вже про те, щоб наперед визначити адекватні відповіді на виклики майбутнього» [8, с.465]. В якому напрямку рухатиметься Європейський Союз, покаже тільки час.

Висновки. Пандемія COVID-19 постала перед усім світом серйозною загрозою, здатною назавжди змінити усталений порядок життя. Для інституцій ЄС COVID-19 став справжнім стрес-тестом і випробовуванням на міцність базових принципів функціонування ЄС – вирішення питань консенсусом, взаємодопомогою, відкритістю кордонів.

Перші місяці боротьби Євросоюзу з наслідками пандемії наочно продемонстрували наступне: незважаючи на непрості внутрішні протиріччя, що загострилися у зв'язку з коронавірусною кризою, Євросоюз зміг продемонструвати можливості наднаціональних інституцій і вжити низку ефективних заходів для підтримки держав-членів. Цьому посприяв накопичений країнами ЄС досвід співпраці у кризових ситуаціях останнього десятиріччя та міцний економічний потенціал. Зрозуміло, що пандемія не завершена і результати, досягнуті ЄС у розв'язанні кризи, є проміжними.

Остаточне врегулювання наслідків економічної кризи залежить від досягнення стійкого балансу між національними інтересами держав-членів та інтересами всього Союзу загалом, оскільки нинішня ситуація продемонструвала громадянам ЄС важливість і силу національних держав та певну розгубленість загальноєвропейського центру.

Економічні проблеми, викликані пандемією, можуть мати далекосяжні політичні наслідки, якщо ситуацією в своїх інтересах спробують скористатися популістичні і євроскептичні сили, звинувачуючи в усіх проблемах Брюссель. На сьогоднішній день ці спроби не мають поки що успіху, оскільки євроінституції змогли продемонструвати свою спроможність у вирішенні низки важливих для кожної країни питань. Але пандемія не завершена, економічні проблеми посилюються і це може певним чином зіграти на користь сил, що є противниками євроінтеграції. Посилення їх позицій потенційно загрожуватиме самому існуванню ЄС, що, відповідно, порушить усталений світовий порядок і викличе геополітичні зрушення у світі.

У зв'язку з вищезазначеним, перед Євросоюзом постає складне, але цілком реалістичне завдання – розробка довгострокової і далекосяжної стратегії виходу з кризи, комплексного плану відновлення, погодження безпрецедентних інвестицій, посилення системної стійкості ЄС, а також послідовне втілення такої стратегії в життя. Тільки так євроспільнота буде здатна продемонструвати своїм громадянам та всьому світові ефективність загальноєвропейських інституцій, життєздатність ЄС та посилить довіру до нього. Позитивне вирішення цього надважливого завдання допоможе зберегти ЄС як гаранта стабільності на європейському континенті та у світі в цілому.

Бібліографічний список:

1. Емерсон М. Антикризисный компромис: як ЄС рятуватиме свою економіку від коронавірусу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/14/7108677/> (дата звернення 14 серпня 2020).
2. Емерсон М. Вірус як виклик єдності: якою буде антикризова стратегія ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/9/7108539/> (дата звернення 14 серпня 2020).
3. Європа і коронавірус. Вдала антикризова стратегія ЄС і що говорять аналітики URL: https://24tv.ua/investment/evropa_i_koronavirus_naskilki_vdala_antikrizova_strategiya_yes_i_shho_govoryat_analitiky_n1316553.%202020.%2012.04 (дата звернення 5 вересня 2020).
4. ЄП і уряди країн ЄС після місяців переговорів досягли згоди щодо бюджету URL: <https://www.dw.com/uk/cherez-chotyry-misiatsi-perehovoriv-u-yes-dosiahly-zghody-shchodo-biudzhetu/a-55556961> (дата звернення 13 листопада 2020).
5. ЕС согласовал самый большой финансовый пакет в своей истории. URL: <http://surl.li/igbt> (дата звернення 18 серпня 2020).
6. Корсунський С. Після глобалізації. // Український тиждень № 11 (643) 7 – 13. 03 2020, с. 40.
7. Крастев И. После Европы / И. Крастев, пер. с англ. А. Никитиной; под ред. А. Смирнова и Я. Охонько. – М.: Дом «Дело» РАНХиГС, 2018. – 144 с.
8. Луук ван Мідделаар. Перехід до Європи: Як континент став союзом / Пер. з англ. Олексія Панича. – К: Дух і літера, 2018. – 576 с.
9. Мартиненко О. Втеча від стабільності: як коронавірус вплине на економіку світу, Європи та України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2020/03/3/7107022/> (дата звернення 16 травня 2020).
10. Меры ЕС по борьбе с коронавирусом URL: <http://surl.li/igbv> (дата звернення 20 травня 2020).
11. Розпад ЄС неминучий URL: <https://dostyp.com.ua/top-novina/rozpad-ies-nieminuchii> (дата звернення 20 травня 2020).
12. Солидарность и коронавирус: выдержит ли ЕС давление кризиса. URL: <https://rubryka.com/ru/blog/koronavirus-eu/> (дата звернення 14 червня 2020).

13. Сорос вважає, що ЄС може і не пережити коронавірусну кризу.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/05/22/7110247/> (дата звернення 5 серня 2020).
14. Сорос Дж. Європейський Союз: дезінтеграція чи відродження? Джордж Сорос у бесідах із Грегором Шміцем. / Дж. Сорос, пер. з англ. Н. Комарової. – К.: Дух і Літера, 2015. – 240 с.
15. Соскин Олег. Коронавирус уничтожит ЕС и навсегда изменит мир. URL: <http://kyiv.osp-ua.info/?seolink=politics/74837-oleg-soskin-koronavirus-unichtozhit-evrosouz-i-navsegda-izmenit-mir.html> (дата звернення 7 червня 2020).
16. Что такое коронабонды и почему они грозят расколом Евросоюза. URL: <http://surl.li/igbw> (дата звернення 9 серпня 2020).
17. Berend T. Ivan. The contemporary crisis of the European Union: Prospects for the future. New York: Route edge, 2017. 170 p.
18. Vollaard, Hans. A Theory of European Disintegration. Fourth Pan-European Conference on EU Politics 25th – 27th September 2008, University of Latvia, Riga. 27 p. URL: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/017.pdf>. (дата звернення 26 березня 2020).
19. Gilman, Nils and Steven Weber. Back in the USSR. Is the European Union heading for a Soviet-style collapse? *The American Interest*. Vol. 12, No. 3. December 12, 2016. URL: <http://www.the-american-interest.com/2016/12/12/back-in-the-ussr/> (дата звернення 17 березня 2020).
20. France — European Parliament election 2019 URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/> (дата звернення 19 жовтня 2020).
21. Italy — National parliament voting intention URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/italy/> (дата звернення 4 вересня 2020).
22. Ten issues to watch in 2020 / European Parliamentary Research Service
URL: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home.html> (дата звернення 15 березня 2020).

References:

1. Emerson M. Antikrizovij kompromis: yak YeS ryatuvaty svoyu ekonomiku vid koronavirusu.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/14/7108677/> (accessed: 14.08.2020).
2. Emerson M. Virus yak viklik yednosti: yakoyu bude antikrizova strategiya YeS.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/9/7108539/> (accessed: 14.08.2020).
3. Yevropa i koronavirus. Vdala antikrizova strategiya YeS i shcho govoryat analitiki
URL: https://24tv.ua/investment/yevropa_i_koronavirus_naskilki_vdala_antikrizova_strategiya_yes_i_shho_govoryat_analitiki_n1316553.%202020.%2012.04 (accessed: 05.09.2020).
4. YeP i uryadi krain YeS pislya misyacy peregovoriv dosyagly zgoty shchodo byudzhetu
URL: <https://www.dw.com/uk/cherez-chotyry-misiatsi-perehovoriv-u-yes-dosiahly-zghody-shchodo-byudzhetu/a-55556961> (accessed: 13.11.2020).
5. ES soglasoval samyj bolshoj finansovyy paket v svoej istorii. URL: <http://surl.li/igbt> (accessed: 18.08.2020).
6. Korsunskij S. Pislya globalizacii. // *Ukrainskij tizhden* № 11 (643) 7 – 13. 03 2020, s. 40
7. Krastev I. Posle Evropy / I. Krastev, per. s angl. A. Nikitinoj; pod red. A. Smirnova i YA. Ohonko. – M.: Izdat. Dom «Delo» RANHiGS, 2018. – 144 s.
8. Luuk van Middelaar. Perehid do Yevropi: Yak kontinent stav soyuzom / Per. z angl. Oleksiya Panicha. – K: Duh i litera, 2018. – 576s.
9. Martynenko O. Vtecha vid stabilnosti: yak koronavirus vplyne na ekonomiku svitu, Yevropy ta Ukrainy.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2020/03/3/7107022/> (accessed: 16.05.2020).
10. Mery ES po borbe s koronavirusom URL: <http://surl.li/igbv> (accessed: 20.05.2020).
11. Rozpad YeS nemynuchyi URL: <https://dostyp.com.ua/top-novina/rozpad-ies-nieminuchii> (accessed: 20.05.2020).
12. Solydarnost y koronavirus: vyderzhyt li ES davlenye krizisa. URL: <https://rubryka.com/ru/blog/koronavirus-eu/> (accessed: 14.06.2020).
13. Soros vvazhaie, shcho YeS mozhe i ne perezhyty koronavirusnu kryzu.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/05/22/7110247/> (accessed: 05.08.2020).
14. Soros Dzh. Yevropeyskiy Soiuz: dezintehratsiya chy vidrodzhennia? Dzhordzh Soros u besidakh iz Hrehorom Shmitsem. / Dzh. Soros, per. z anhl. N. Komarovoï. – K.: Duh i Litera, 2015. – 240 s.
15. Soskyn Oleh. Koronavirus unychtozhyt ES y navsehda yzmenyt mir. URL: <http://kyiv.osp-ua.info/?seolink=politics/74837-oleg-soskin-koronavirus-unichtozhit-evrosouz-i-navsegda-izmenit-mir.html> (accessed: 07.06.2020).
16. Chto takoe koronabondy y pochemu ony hrozhat raskolom Evrosoyuza. URL: <http://surl.li/igbw> (accessed: 09.08.2020).
17. Berend T. Ivan. The contemporary crisis of the European Union: Prospects for the future. New York: Route edge, 2017. 170 p.
18. Vollaard, Hans. A Theory of European Disintegration. Fourth Pan-European Conference on EU Politics 25th – 27th September 2008, University of Latvia, Riga. 27 p. URL: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/017.pdf>. (accessed: 26.03.2020).

19. Gilman, Nils and Steven Weber. Back in the USSR. Is the European Union heading for a Soviet-style collapse? *The American Interest*. Vol. 12, No. 3. December 12, 2016. URL: <http://www.the-american-interest.com/2016/12/12/back-in-the-ussr/> (accessed: 17.03.2020).
20. France — European Parliament election 2019 URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/> (accessed: 19.10.2020).
21. Italy — National parliament voting intention URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/italy/> (accessed: 04.09.2020).
22. Ten issues to watch in 2020 / European Parliamentary Research Service URL: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/home.html> (accessed: 15.03.2020).

Artemenko R. O. *The COVID-19 pandemic as a challenge to the unity and sustainability of the European Union: looking for ways to overcome the crisis*

The European Union has faced numerous difficulties and challenges during the last years. At the height of the migrant crisis in Europe some experts predicted a possibility of the EU collapse due to the incoherence and disparity of the actions undertaken by member countries, or maintaining of the EU only as a nominal, powerless institution. In 2020 COVID-19 pandemic became challenge for the whole system of international relations. The matter of searching ways to resolve the crisis in a world that is living through the COVID-19, has become vital for the European Union amid growing national autonomist agenda in a range of countries. This article examines the influence of COVID-19 pandemic on constructing and developing the shared vision and exact steps of European Union to confront the crisis. The coronavirus pandemic has put the EU's economy into the state of deep crisis which is unprecedented for the peaceful times. Such crisis turned out to be the one of the major challenges for European Union's unity in its entire history. An effort to analyze the efficiency of European institutions interaction in order to overcome the crisis and save unity of the EU is being done in this article. It has been determined that because of the lack of coordination between member states of the EU, unsystematic means of national responding to the emergencies have been observed at the pandemic beginning. This translates in increasing of Eurosceptic and nationalist feelings amongst the population in some member states of the EU. Potentially, such scenarios might have significantly affected the prospects of EU's further development. The attention has been paid to the political capability of EU to act in solidarity and make consensus decisions. It is emphasized in the article, that the scale of problems and consequences, caused by the coronavirus pandemic is not yet finally determined due to the crisis is still ongoing, and the long-term effects of it may be more significant than it can be seen and predicted today. The possible tendencies of further evolution of the EU as a solid commonwealth in post-crisis period are being considered.

Key words: European Union, pandemic, coronavirus, European solidarity, integration, efficiency, crisis, consensus.